

Navigating Employer-Employee Relationship #4 Quitting in Halacha

Rabbi Jonathan Ziring: jziring@migdalthatorah.org

1. משנה בבא מציעא ו'א-ב'

(א) השוכר את האמנין, והטעו זה את זה, אין להם זה על זה אלא מרעמת. שוכר את הספר ואת הקדר להביא פרפרין ונחילים לפלה או למת, ופועלין להעלות פשתנו מן המשורה, וכל דבר שאבד, ונזרו בקו, מקום שאין שם אדם, שוכר עליהן או מטען:
(ב) השוכר את האמנין ונזרו בקו, ידו על התתונה. אם בעל הבית חוזר בו, ידו על התתונה. כל המשנה, ידו על התתונה. וכל החוזר בו, ידו על התתונה:

Mishnah Bava Metzia 6:1-2

(1) With regard to **one who hires artisans or laborers, and they deceived one another, they have nothing but a grievance against one another**, and they have no financial claim against the deceptive party. If one **hired a donkey driver or a potter to bring posts [piryafarin] for a canopy or flutes to play in honor of a bride or the dead, or if he hired laborers to bring up his flax from the retting tub**, i.e., the container of water in which flax is placed in the first stage of the manufacture of linen, **and likewise any matter that involves financial loss if not performed on time and the laborers reneged**, if this occurred in **a place where there is no other person to perform the task, he may hire replacements for a large fee at the expense of the first workers, or deceive them** to get them to return to work.

(2) The mishna states a related *halakha*: With regard to **one who hires artisans or laborers to perform work and they reneged** on the agreement midway through the work, **they are at a disadvantage**. They must ensure that the employer does not suffer a loss. Conversely, **if the employer reneges, he is at a disadvantage**. These two rulings are in accordance with the principle that **whoever changes the terms accepted by both parties is at a disadvantage, and whoever reneges on an agreement is at a disadvantage**.

2. בבא מציעא ע"ו ב:ג-ה'

איבעית אימא האי תנא חזרו נמי הטעו קרי ליה דתניא השוכר את האומנין והטעו את בעל הבית או בעל הבית הטעה אותן אין להם זה על זה אלא תרעומת במה דברים אמורים שלא הלכו אבל הלכו חמרים ולא מצאו תבואה פועלין ומצאו שדה כשהיא לחה נותן להן שכרן משלם אבל אינו דומה הבא טעון לבא ריקן עושה מלאכה ליושב ובטל בד"א שלא התחילו במלאכה אבל התחילו במלאכה שמין להן מה שעשו כיצד קבלו קמה לקצור בשני סלעים קצרו חציה והניחו חציה בגד לארוג בשני סלעים ארגו חציו והניחו חציו שמין להן את מה שעשו

Bava Metzia 76b:3-5

§ The Gemara had assumed that the term deceived used in the mishna must be referring to an inaccuracy stated by the middleman in his discussion with the laborers. The Gemara now offers an alternative explanation. **If you wish, say** that when the mishna teaches: They deceived one another, it means that one of the parties reneged on the agreement, as **this tanna also calls** a circumstance described by the term **reneged**, meaning that either the employer or the laborers reneged on their agreement, by the term **deceived**. **As it is taught** in a *baraita* in a similar manner: With regard to **one who hires artisans or laborers, and they deceived the employer, or the employer deceived them, they have nothing but a grievance against one another**, and no monetary claim. The *baraita* continues: **In what case is this statement said? When they did not go** to the workplace, i.e., the employer reneged immediately. **But if donkey drivers went and could not find any produce to carry, or laborers went off to work and found that the field was too moist for tilling, the employer must give them their full wages** to which they are entitled. **But** he does not give them the entire stipulated amount, as a donkey driver **who comes back loaded cannot be compared to one who comes back empty**, nor can a laborer **who performs work** be compared to **one who sits idle**. The employer deducts a sum from the laborers' wages, paying them the amount they are willing to receive given that they do not actually have to perform the work. **In**

what case is this statement, that if they reneged they have only a grievance, **said?** **When they had not started the work** at all. **But if they had started the work**, the court **appraises for them that which they have done**, for which they receive some form of compensation. **How so?** **If they received standing grain to reap for a contractual agreement of two sela** for the entire field, and **they reaped half of it and left half of it**, or if they took a **garment to weave at two sela**, and **they weaved half of it and left half of it**, in these cases the court **appraises for them that which they have done**.

3. בבא מציעא י' א:ד'-י"א

איתיביה רבא לרב נחמן מציאת פועל לעצמו במה דברים אמורים בזמן שאמר לו בעל הבית נכש עמי היום עזור עמי היום אבל אמר לו עשה עמי מלאכה היום מציאתו של בעל הבית הוא א"ל שאני פועל דידי כיד בעל הבית הוא והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפי' בחצי היום אמר ליה כל כמה דלא הדר ביה כיד בעל הבית הוא כי הדר ביה טעמא אחרינא הוא דכתיב (ויקרא כה, נה) כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים

Bava Metzia 10a:7-11

Rava raised an objection to the opinion of **Rav Nahman** from a *baraita*: **The found item of a laborer**, i.e., something that he found, belongs **to him** and not to the employer for whom he is working at that time. **In what case is this statement**, that the item belongs to the laborer, **said?** It is said **when the employer** told the laborer to perform a specific task, e.g., he **said to him: Weed for me today**, or: **Till for me today**. Since the employer specified the task that he hired the laborer to perform, the laborer has rights to the item that the laborer found. **But** if the employer **said to** the laborer: **Work for me today**, without specifying the nature of the work, the **found item is the employer's**, as finding ownerless items is included within the general category of work. This indicates that a laborer can acquire an item for someone else, which contradicts Rav Nahman's principle. Rav Nahman **said to him: A laborer is different, as his hand is like the hand of the employer**. He is considered his agent while he is working for him. Rava responded: **But doesn't Rav say that a laborer may reconsider and quit his job, even at midday?** Evidently, the relationship between the employer and the laborer is structured to the benefit of the laborer. Rav Nahman **said to him: As long as he does not retract** his commitment, his hand **is like the employer's hand**. When he does **retract** his commitment, he **is able** to do so. But this is not because matters are structured to the benefit of the laborer, but for **a different reason, as it is written: "For to Me the children of Israel are slaves; they are My slaves whom I brought forth out of the land of Egypt"** (Leviticus 25:55), which indicates: **They are My slaves, and not slaves of slaves**, i.e., of other Jews. Consequently, a Jew can never be enslaved to another Jew with a contract from which he cannot release himself whenever he wishes. Nevertheless, as long as the laborer does not quit the job, he is considered his employer's agent.

4. תלמוד ירושלמי בבא מציעא ו'ב'

משנה: השוכר את האומנין ונקזרו בהן ידן לתתונה. אם בעל הבית חוזר בו ידו לתתונה. כליהמשנה ידו לתתונה וכליחוזר בו ידו לתתונה. הלכה: השוכר את האומנין כול'. רב אמר. כי לי בני ישראל עבדים. אין ישראל קונין זה את זה. אמר רבי יוחנן. עבד עברי היא מתניתא. על דעתיה דרב. בין פועל בין בעל הבית יכול לחזור בו. על דעתיה דרבי יוחנן. פועל יכול לחזור בו ולא בעל הבית.

Jerusalem Talmud Bava Metzia 6:2

MISHNAH: If somebody hired tradesmen and they backed out they are disadvantaged; if the householder backs out, he is disadvantaged. Anyone changing the terms of a contract is disadvantaged; anyone backing out of a contract is disadvantaged. **HALAKHAH:** "If somebody hired tradesmen," etc. Rav said, "because the Children of Israel are My servants," Jews cannot buy one another. Rabbi Johanan said, this was stated about a Hebrew slave. In Rav's opinion, both a worker and an employer can back out; in Rabbi Johanan's opinion the worker can back out but not the employer.

5. תוספות על בבא מציעא י' א':א'

יכול לחזור בו אפילו בחצי היום - וא"ת ומאי קמ"ל והלא בפרק האומנין (לקמן בבא מציעא דף עז.) לא פליגי רבי דוסא ורבנן אלא דר' דוסא סבר דיד פועל על התחנתונה ורבנן סברי דידו על העליונה אבל לכולהו יכול לחזור בו וי"ל דקמ"ל דיכול לחזור בו וידו על העליונה כרבנן אפילו אם נתיקרו פועלים בחצי היום לאחר שחזר בו לא יפחתו לו מחצי שכרו ולכך מייתי מילתיה דרב דכיון דידו על העליונה א"כ אין ידו בעל הבית וכן מוכיח בפרק האומנין (שם) דסובר כרבנן בשכיר יום ולא בקבלנות:

כי לי בני ישראל עבדים - נ"ל דמ"מ מותר אדם להשכיר עצמו דדוקא עבד עברי שאינו יכול לחזור בו ואינו יוצא קודם זמנו אלא בשטר שחרור עובר משום עבדי הם:

6. ספרא, בהר, פרשה ו' ו'

[ו] "לעולם בהם תעבודו" -- אין לך בהם אלא עבודה בלבד. "ובאחיכם בני ישראל איש באחיו" -- אין לי אלא איש באיש. איש באשה, אשה באיש מנין? תלמוד לומר "איש באחיו" -- מכל מקום. "לא תרדה בו בפרך" -- בו אין אתה רודה בפרך; רודה אתה בבן חורין בפרך.

Sifra, Behar, Section 6 6

6) "Forever shall you have them serve you.": You have in them only (rights of) service, (but not "rights" of oppression). "And in your brothers, the children of Israel, one man in his brother": This tells me only of a man vis-à-vis a man. Whence do I derive the same for a man vis-à-vis a woman, a woman vis-à-vis a man, a woman vis-à-vis a woman? From "one man in his brother" — in any event (of "brotherhood). "you shall not rule over him oppressively": "you shall not rule over him oppressively," but you may rule over a free man, (who hires himself out for hard labor) "oppressively."

7. פתחי חושן חלק ד (שכירות) - הערות פרק יא - חזרת פועל

(א) שו"ע סימן שלג סעיף ג, ואף על פי שהתחלת מלאכה כקנין (עי' להלן הערה ג בשאר קנינים), אמרו חז"ל שיכול הפועל לחזור משום שנאמר כי לי בני ישראל עבדים, ודרשינן ולא עבדים לעבדים, ואם אינו יכול לחזור הרי הוא עבד לעבדים. וראיתי בשם שו"ת זרע אמת (ח"ב יו"ד סימן צז) שפועל יכול להתנות שלא יוכל לחזור, ואין זה כמתנה ע"מ שכתוב בתורה, כיון שאין גופו קנוי, ולכאורה נראה מדברי האחרונים שיש בזה איסור עבדות.

8. משנה תורה הלכות מכירה א:א

המקח אינו נקנה בדברים. ואפילו העידו עליהם עדים. פיצד. בית זה אני מוכר לך. יין זה אני מוכר לך. עבד זה אני מוכר לך. ופסקו הדמים ורצה הלוקח ואמר קניתי. ורצה המוכר ואמר מכרתי. ואמרו לעדים הווי עלינו עדים שמכר זה ושלקח זה. הרי זה אינו קלום וכאלו לא היו ביניהם דברים מעולם. וכן בגותן מתנה ומקבלה:

(1) Title to an article purchased is not acquired by verbal agreement alone, even if witnesses have testified to such an agreement. If, for example, one said to a person: "I am selling you this house, I am selling you this wine, I am selling you this slave," and both agreed on the price: the purchaser was pleased and said "I have bought it," and the seller was pleased and said "I have sold it"; then they said to witnesses: "You be our witnesses that A has made a sale and B has procured a purchase," this counts as nothing, as if there had never been an oral agreement between them. The same applies to donor and donee in the case of a gift.

9. רש"י לבבא בתרא ג עמוד א

קנין דברים הוא - ואין חליפין קונין אלא דבר הנקנה או מכר או מתנה או שעבוד קרקעות שהקנין חל עליו או מטלטלין:

The handing over [of a handkerchief] can only effect a transaction of an object: whether a sale, or present, or the encumbrance of property which the transaction effects, or a movable object. (trans. From Rabbi Sammy Bergman)

10. ר' מאיר מרוטנברג, תשובות על הרמב"ם הלכות מכירה, לא

והא פועל יש לו דין עבד עברי דמהאי טעמא אמרינן פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום דילפינן לה מעבד עברי דיוצא בגרעון כסף דכל קולי דעבד עברי יהבינן לפועל...

An employee has the same law as a Jewish slave. For this reason, we say that a worker can back out even the middle of the day, as we learn from a Jewish slave who goes free by reimbursing his master. All leniencies that

apply to a Jewish slave we give to a worker. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

11. קצות החושן, חושן משפט סימן שלג: ו

היינו משום דפועלים לא קיבלו עליהם אלא לגמור המלאכה ונשתעבדו לגמור מלאכתן עד כדי שכר
That is because workers only commit themselves to finishing their work, and [their assets] are encumbered
toward finishing the work until the amount of their salary. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

12. אגרות משה חושן משפט א: פג

או דגם לר"ת אין לבעה"ב שום קנין בגוף הפועל... אלא ששכר עצמו לעשות המלאכה עד הזמן וכשאינו יכול להשלים לא יטול
אלא מה שהרויח
Or even according to *Rabbeinu Tam*, the employer has no rights to the employee himself... Rather, he hired
himself out to do the job for the duration of the employment, and if he can't complete [the employment] he only
takes [a salary] for his contribution.... (translation from Rabbi Sammy Bergman)

13. חידושי הריטב"א, בבא מציעא דף עו עמוד א

ודעת מורי הרב שאין כל דיני משנתינו וגמרא דעלה אלא במי ששכר פועלים באמירה בלא קנין, שאם נתחייבו פועלים בקנין הרי
המלאכה מוטלת עליהן ואפילו אם נאנסו חייבין להשלימה על ידן או ע"י אחרים או לשלם מה שהפסיד בעה"ב
My master the teacher's opinion was that all the laws in our Mishna and corresponding Talmud only deal with
someone who hired workers verbally without an act of acquisition. For if the workers became obligated through
an act of transaction, the labor is imposed upon them and they are obligated to complete the job through their own
hands, or through others, or to compensate the employer for his loss. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

14. ש"ך לחושן משפט סימן שלג: יד

כ' הריטב"א בשם רבותיו שלא אמרו שפועל יכול לחזור בו אלא בשוכר עצמו באמירה אבל כל שנשתעבד בקנין לטפויי מילתא
אתא שלא יוכל לחזור... ולפע"ד נראה ששאר כל הפוסקים שלא חילקו בכך לא ס"ל הכי וכן נלפע"ד עיקר וגם מטעמא דלי בני
ישראל עבדים ולא עבדי לעבדים משמע דבכל ענין יכול לחזור בו... וגם נראה דהוי קנין דברים
The *Ritva* writes in the name of his teachers, that [the Sages] only said a worker can back out if he hires himself out
verbally. However, anyone who commits through an act of transaction, it enhances the arrangement such that he
can't back out. In my humble opinion it seems that the other halachic authorities who don't draw this distinction
don't follow this view. They are correct in my humble opinion. Also, based on the reasoning of: "the children of
Israel are servant to me- and not servants to servants"- it implies that [a worker] can back out in any instance. Also,
it appears that it's [just] a transaction of words [without an object]. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

15. נתיבות המשפט, ביאורים על שולחן ערוך חושן משפט שלי"ג: ו

וכתוב אצלי פ' הירושלמי מכבר דרב סובר דליכא קנין כלל מדאורייתא בפועל ישראל רק בע"ע בזמן שיובל נוהג וממילא הבעה"ב ג"כ
יכול לחזור וא"צ לשלם רק מדינא דגרמי ולכך א"צ לשלם לו רק מה שהזיקו ואם נאנס הבעה"ב ודאי דאין הבעה"ב חייב מדינא דגרמי
וא"צ לשלם רק מה שעשה ומכ"ש כשחוזר הפועל ומזיק את עצמו שא"צ לשלם לו רק כפי מה שעשה אף אם הוזל ולא יצטרך הבעה"ב
ליתן בעד החצי הנשאר רק פחות מחצי הסך מ"מ מה לו לפועל בכך ור' יוחנן סובר דע"ע הוא ויש בו קנין והא דיכול לחזור בו הוא מטעם
כיון דאפי"ע ע"ע יוצא בגרעון כסף מכ"ש שכיר וכמ"ש בתשובת מיימוני לס' קנין סי' ל"א וממילא אף אם הוזל מחשב עמו ואינו מנכה לו
רק כזולא דלקמיה וכיון דבש"ס דילן פסקו להלכה כרב דאמר פועל יכול לחזור בו וכיון שתפסו בלשון חזרה משמע דקיי"ל דאין לו דין
ע"ע בדין חזרה הוא דלא דמי לע"ע שיש לאדון בו קנין הגוף וצריך לקנות עצמו בגרעון כסף ולכך צריך ליתן כסף דוקא אבל שכיר אין
קנין בו בדין חזרה קאי וכיון שיכול לחזור ולכך אפילו אין לו מה לשלם המעות רק חוב עליו כמו בחזרה במקח שלא נקנה בו ומה"ט נמי
כשהוזל אינו נותן רק כפי מה שעשה וכן כמה פעמים מסיק הש"ך בס"ל זה דאין להבעה"ב קנין הגוף בפועל:

16. ערוך השולחן, חושן משפט שלי"ג: ח

(ח) יש מרבתינו שכתבו שלא אמרו פועל יכול לחזור בו אלא בהשכיר עצמו באמירה אבל אם נשתעבד בקנין או בשטר אינו יכול לחזור
בו (ריטב"א בשם רבותיו) וכ"כ רבינו הב"י בספרו הגדול ואין זה קנין דברים שהרי משעבד גופו לזה וחל הקנין אשעבוד הגוף ויש
חולקין בזה דכיון דהטעם הוא משום כי לי בני ישראל עבדים איזה חילוק יש בין קנין ושטר לדברים בעלמא [ריב"ש סי' תע"ו] ועוד דהא
גם התחלת המלאכה הוי קנין ומ"מ יכול לחזור בו וא"כ מה הוספה יש בהקנין ובשטר [ש"ך] ועוד דהא אפילו עבד עברי דגופו קנוי יוצא
בגרעון כסף מכ"ש פועל וטעם דעה ראשונה נ"ל דבירושלמי [פ"ו דב"מ] אומר דלטעמא דלי ב"י עבדים גם הבעה"ב יכול לחזור בו ואין
קיי"ל כטעם זה וצ"ל דזה שכתבו הפוסקים שהבעה"ב אינו יכול לחזור בו היינו שלא יהא ידו על העליונה כפועל אלא ידו עה"ת כקבלן
כמו שיתבאר וראיה דהנה הטור והרמ"א כתבו בס"ל זה דבעה"ב החוזר בו ידו עה"ת אלמא שיכול לחזור בו ומטעם דאין שעבוד מזה על זה

כלל ולפ"ז התחלת המלאכה באמת אינו קנין כלל וזהו גזירת התורה שהתחלת המלאכה לא תהא קנין כלל מטעמא דלי ב"י עבדים שאינו יכול לשעבד עצמו ע"י מלאכתו כעבד וזה שהפוסקים קוראים לזה קנין הוא רק בשם המושאל ונ"מ לענין מ"ש בסעיף ג' ומה שעבד עברי יוצא בגרעון כסף זהו קנינו שמקנה א"ע מבעליו כמו ששנינו וקונה א"ע בגרעון כסף [קדושין יד:]: שכך גזרה התורה ולכן לא גזרה התורה רק שהמלאכה לא תהא קנין ושעל פי המלאכה לא ישתעבדו זל"ז אבל כשברצון עצמם משעבדים גופם ע"י קנין או שטר ודאי ביכלתו לעשות כן כמו שמשעבד הגוף לממון והרי זהו ודאי דבקנין או שטר אין הבעה"ב יכול לחזור בו ולהירושלמי הרי שוין הן בדין זה ומה שיש חילוק בין פועל לבעה"ב שבבעה"ב ידו עה"ת יתבאר הטעם לפנינו והרבה מאחרונים הסכימו לדעה זו וכן יש להורות [עבאה"ג]:

17. רש"י לבבא מציעא דף עז עמוד א

דגבי שכירות איתא להאי טעמא דעבדי הם ולא עבדים לעבדים, אבל בקבלנות – אין זה עבד אלא לעצמו
For this reason of “they are my servants, and not servants to servants, applies to employee relationships. However, in contracting, [the contractor] isn’t a servant to anyone but himself. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

18. תוספות, בבא מציעא דף מח עמוד א

והא בעי לממשך תספורת - מכאן אומר ר"ת דהסופר שהשכיר עצמו אם משכו ממנו קולמוס או תער שלו אין יכולין שוב לחזור בהם ואם תאמר מ"ש מפועל דיכול לחזור בו ויש לומר דפועל דוקא דכתיב ביה עבדי הם ולא עבדים לעבדים יכול לחזור בו ולא קבלן.

Rabbeinu Tam says that a scribe who hires himself out, if he pulls his quill or blade, [neither party] can back out. If you ask: how does this differ from a worker who can back out? The answer is a worker specifically can back out as it is written about them “they are my servants- and not servants to servants”, not a contractor. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

19. פתחי חושן ד:יא:א

לא אמרו פועל יכול לחזור אלא בשכיר לזמן, אבל כששכרו בקבלנות למלאכה ידועה, משהתחיל במלאכה אינו יכול לחזור. ואם חזר בו נותן לו עבור מה שעשה לפי החשבון שצריך לעשות עוד ויד קבלן על התחנותה
They (the Sages) only stated a worker can retract regarding someone hired for a period of time. However, if he hired him as a contractor to complete a particular task, once he begins working, he is unable to retract. If he does retract, we pay him for the work he has performed based on the calculation of what still must be completed and the contractor has the lower hand. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

20. חידושי הריטב"א, בבא מציעא דף עז עמוד א

והטעם בתשלומין אלו דכל שהבטיח לחברו וסמך חברו עליו ואלמלא הבטחתו לא היה בא לו שום הפסד חייב לשלם לו אם פשע בדבר
The reason for these penalties is that anyone who makes a promise to his friend, and his friend relies on him and would not have suffered a loss had it not been for his promise, he is obligated to pay him if he was negligent. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

21. ערוך השולחן, חושן משפט של"ג:יט-כ

בדבר האבוד אם לא נאנס הפועל וחזר בו שוכר בעה"ב על חשבונו או מטעה אותו כיצד מטעהו אומר לו הלא חזרתך הוא מפני שתחפוץ ביוקר אתן לך ביוקר גומר המלאכה ואינו נותן לו אלא המקח
כיצד שוכר עליהם כגון ששכרן בשני סלעים וחזרו בהם באמצע המלאכה שוכר עליהם פועלים אחרים וגומרין המלאכה שלא תאבד וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים נוטל מהראשונים ואם הוכרח ליתן בעד גמר המלאכה כל השני סלעים אינו נותן להראשונים כלום
If a worker retracts from an employment contract and his retraction caused the employer a loss, the employer can either utilize the worker’s salary to hire other workers to finish the job or, trick the original employee into finishing the job by offering a higher salary. (translation from Rabbi Sammy Bergman)

22. חושן משפט של"ג

(א) השוכר את הפועל ובא הפועל לחזור קודם שהתחיל או אחר כן ובו ח' סעיפים:
השוכר את הפועלים והטעו את בעה"ב או בעל הבית הטעה אותם אין להם זה על זה אלא תרעומות: הגה וי"א דאם משך ב"ה כלי אומנות שעושה בהם מלאכה אין הב"ה יכול לחזור בו ולא הפועל אם הוא קבלן (טור בשם ר"ת) אבל אם הוא שכיר יום יכול לחזור כמו שנתבאר (תוס' והרא"ש ריש פרק הזהב) מיהו יכול לעכב כלי אומנתו ולשכור אחרים (מרדכי פרק האומנין ונ"י בשם תלמידי רשב"א והמגיד פרק ט') בד"א בשלא הלכו אבל הלכו החמרים ולא מצאו תבואה פועלים ומצאו שדה כשהיא לחה או ששכרם להשקות השדה ומצאוהו שנתמלא מים אם ביקר ב"ה מלאכתו מבערב ומצאה שצריכה פועלים אין לפועלים כלום ומה בידו לעשות ואם לא ביקר נותן להם שכרן

כפועל (פי' ששמיין מי שהשכיר עצמו למלאכה זו וכן חמר שהשכיר חמור להביא משאוי כמה היה רוצה לפחות משכרו ולישב בטל ולבא ריקן) בטל שאינו דומה הבא טעון לבא ריקן ועושה מלאכה לבטל:

(ב) בד"א שאין להם עליו אלא תרעומות בשלא הלכו דוקא בשלא היו יכולים להשכיר עצמם אמש כששכרם ב"ה זה אבל אם היו נשכרים אמש ועכשיו אינם נשכרים כלל ה"ז כדבר האבוד להם ונותן להם שכרם כפועל בטל ואם נשכרים בפחות משלם הפחת ואם הלכו ודוקא שהלכו עצמם אבל לא שלוחם (המגיד פ"ט בשמם) אע"פ שלא היו מוצאים להשכיר עצמם אמש נותן להם שכרם כפועל בטל והוא שעכשיו אינם נשכרים כלל אבל אם מוצאים מי שישכירם בשכירותו אין להם אלא תרעומת (וי"א דאפי' לא מצאו רק מלאכה כבידה מזו רק שרוצים להוסיף בשכרן צריכין להשכיר עצמן במקום אחר (מרדכי פ' האומנין בשם מהר"ם) ויש חולקין (ב"י בשם תלמידי רשב"א) ואם אינם מוצאים להיות נשכרים אלא בפחות משלם להם הפחת וכל אלו הדינים כשלא ביקר בעה"ב מלאכתו מבערב שהוא בפשיעתו אבל אם לא היתה פשיעת בעל הבית בדבר כלל ה"ז אנוס ונפטר כמו שנתבאר: הגה ועיין לקמן סי' של"ד סעיף ב' מלמד שהשכיר עצמו לשני שנים והתחיל שנה ראשונה מקרי התחלה גם לשנה שניה וה"ה כל פועל (הגה"מ פ' האומנין):

(ג) התחיל הפועל במלאכה וחזר בו בחצי היום חזר ואפי' קבל כבר דמי שכירות ואין בידו לשלם לבעל הבית יכול לחזור בו והמעות חוב עליו שנאמר כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים: הגה ומה"ט אסור לפועל אפי' מלמד או סופר להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית בקבע שלשה שנים (הגהות מרדכי פרק האומנין):

(ד) כיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל שמיין לו מה שעשה ונוטל (בין הוקרה המלאכה או הוזלה ודוקא שחזר סתם אבל אם חזר מכח יוקר אין שומעין לו) (טור בשם ר"י) ואם קבלן הוא שמיין לו את שעתיד לעשות (ע"ל סי' ע"ו (קע"ו) סכ"ג) בין שהוזלה בעת ששכרו בין שלא הוזלה בין שהוזלה המלאכה אח"כ בין שלא הוזלה שמיין לו מה שעתיד לעשות כיצד קבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים (או שקבל ע"ע לעשות כך וכך חביות של יין) (ת"ה סי' שמ"ט) קצר חצייה והניח חציה בגד לארוג בשתי סלעים ארג חציו והניח חציו שמיין לו מה שעתיד לעשות אם היה שוה ו' דינרים נותן לו שקל או יגמרו את מלאכתן ואם היה הנשאר יפה שני דינרים אינו נותן אלא סלע שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה: הגה ובע"ה החזר בו דינו כקבלן שידו על התחונה (טור):

(ה) בד"א בדבר שאינו אבוד אבל בדבר האבוד כגון פשתן להעלות מהמשרה או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם אחד פועל ואחד קבלן אינו יכול לחזור בו (משרתת או עבד של בעה"ב מקרי דבר האבוד דב"ה לא יכול לעשות מלאכה בעצמו וע"י זה נאבד שלו) (ת"ה סי' שכ"ט) אא"כ נאנס כגון שחלה (הוא או אשתו ובניו) (ת"ה סי' שכ"ט) או ששמע שמת לו מת (ל' הטור) ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם רק מה שעשו וידם על העליונה (טור שם והרא"ש ורש"י ושאר פוסקים ע' ס"ק כ"ה) ואם חזר בע"ה וקבלן לאחר שעבר האונס סתם וחזרו ועשו אח"כ מלאכתן צריך לשלם להן כל מלאכתן ואינו מנכה להן כלום (טור בשם אביו הרא"ש והוא בפסקיו) אבל בלא"ה מנכה לו כל ימי חליו או אנסו אע"פ שלא חזר בו הפועל (תוס' ורשב"ץ ותשובת מיימוני ס"ס קנין סי' ל"א) וה"ה למלמד שחלה שמנכין לו דמי חליו ומיהו אם כבר קבל הפועל או המלמד שכרו י"א דאינו צריך להחזיר (שם בתשו' מיימוני ובמרדכי עיין בס"ק כ"ה) ומלמד החוזר בו מקרי דבר האבוד וכן סופר המקבל לכתוב ספר אחד וחוזר בו מקרי דבר האבוד (תשו' מיימוני הנ"ל ומרדכי פ' האומנין) מלמדין דינן כשאר פועלים שצריכין לעשות כמנהג להשכים או להעריב כמו שנתבאר סי' של"א ואסור לעשות מלאכתו עם הלמוד או לנעור בלילה יותר מדאי או להרבות במאכל וכל המשנה ידו על התחונה ומעברין ליה (מרדכי פ' האומנין בשם הירושלמי והגהות מיימוני סוף הלכות שכירות) שכר עצמו לזמן יש לו דין פועל אבל אם שכר עצמו ללמוד ספר או חצי ספר יש לו דין קבלן (הגהות מיימוני פ"ט משכירות) וע"ל סי' של"ד ושל"ה מדיני מלמד ואם לא נאנס וחזר בו אם היה מוצא פועלים אחרים לשכור כששכר את אלו ועכשיו אינו מוצא שוכר עליהם או מטען (עס"ק כ"ח): הגה ואם מצא פועלים אחרים [לשכור] והטעה את אלו צריך ליתן להם כפי מה שפסק להם באחרונה (טור ס"ג בשם הרא"ש) כיצד מטען אומר להם סלע קצצתי לכם בואו וטלו שתים עד שייגמרו מלאכתו ולא יתן להם אלא מה שפסק תחלה ואפי' נתן להם השתים מחזיר מהם התוספת: הגה פועל שעושה בחנם עם בעל הבית יכול לחזור אפי' בדבר האבוד (מהרי"ק שורש קל"ג):

(ו) כיצד שוכר עליהם פועלים וגומרים מלאכתן שלא תאבד וכל שיוסיף לאלו הפועלים האחרים על מה שפסק לראשונים נוטל מהראשונים עד כמה עד כדי שכרן של ראשונים ואם היה להם ממון תחת ידו שוכר להשלים המלאכה עד ארבעים או חמשים זוז בכל יום לכל פועל אע"פ ששכר הפועל בשלשה או ארבעה: הגה ואם לא שכר עליהם אחרים אין הפועלים חייבים לשלם לו הזיקו (נ"י פרק האומנין) וי"א הא דשוכר עליהן עד ארבעים או חמשים זוז היינו דוקא שתפס כלי אומנותם אבל שאר דברים לא (מרדכי פרק הנ"ל) ודוקא בדבר האבוד שאינו ממון כגון מלמד או כדומה לזה אבל בדבר האבוד של ממון צריך לשלם לו כל הזיקו (ת"ה סי' שכ"ט הגהת אשר"י):

(ז) בד"א שאין שם פועלים לשכור בשכרן להשלים המלאכה אבל אם יש פועלים לשכור בשכרן ואמר לו צא ושכור מאלו והשלם מלאכתך בין שכיר בין קבלן אין לו עליהם אלא תרעומת ושמיין לשכיר מה שעשה ולקבלן מה שעתיד לעשות: (ח) אמר לאומן עשה לי דבר פלוני ואקחנו ממך ועשאו האומן ואח"כ אינו רוצה לקחתו והוא דבר שאם לא יקחנו מיד יפסיד חייב: הגה שליח צבור שהשכיר עצמו עם מנהיגי העיר לשנה בתנאי כך וכך ואח"כ השכיר עצמו לבני העיר הזאת עם מנהיגים שניים ולא התנה ודאי על תנאי הראשון השכיר עצמו ודוקא שחזר והשכיר עצמו בשנה שנייה אבל אם עמד עמהן בשתיקה לא אמרינן דנשאר על תנאו הראשון (ריב"ש סי' תע"ה ומהרי"ק שורש קי"ח) האב שהשכיר בנו למלאכה אע"פ שאינו מעלה לו מזונות ודאי ניהא ליה במה שעושה האב ונוטל כפי מה שקצב האב עד שעה שיחזור בו (תשובת הרמב"ן סי' ק"ה) מלמד אצל בע"ה שאמר לו בעל הבית לך מעמדי ונתרצה המלמד יוכל הבעל הבית לחזור בו ולעכבו דאינו יכול למחול שעבודו של נער (מרדכי ריש פרק האומנין ותשובת רשב"א סי' תתע"ג ור' ירוחם נכ"ט ח"ג מיהו בשאר פועל אם אמר לו בפני שנים לך מעמדי פטור בלא מחילה וי"א אם אמר לו דרך כעס שאינו פטור (רבי' ירוחם הנ"ל ב')

Shulchan Arukh, Choshen Mishpat 333

(5) When does the above apply? With regard to work that does not involve an immediate loss. If, however, the work involves an immediate loss - e.g., he hired the workers to remove flax from the vat, or he hired a donkey to bring flutes for a funeral or for a wedding or the like - neither a worker nor a contractor may retract (a maid or a servant of the employer considered an immediate loss since the employer is not able to do the work himself, therefore he suffers a loss) unless he is held back by forces beyond his control -e.g., he became ill (him or his wife or his children) or he heard that a close relative died. (However the employer does not have to pay the full wage, but only for their work, they {the workers} have the upper hand. If the employer re-employs the workers after the circumstance is over without specifying anything, and they come back to do their job then he pays them in full and does not deduct anything. If not, then the employer deducts all the sick or unfortunate days, even though he didn't back out. The same ruling is for a teacher who fell ill, you deduct the sick days. However if the worker or teacher already received their payment then some say that he does not have to return. A teacher who backs out is considered 'immediate loss' the same applies to a scribe who accepted to write a book and backed out in the middle, is considered 'immediate loss'. Teachers are classified like other workers who need to act as is customary to start and to finish work, as explained in Siman 331. He is prohibited from doing other work while he is teaching or to stay up at night excessively or to minimize or add in food, and whoever changes has the 'lower hand' and is removed. A teacher who was hired for a set period of time has the laws of a worker. If he was hired to teach a book or half a book then he has the laws of a contractor, see Siman 33, 34 & 35 regarding the laws of a teacher.) If the worker is not held back by forces beyond his control, and he retracts, the owner may hire others on their account or deceive them. (If he found other workers to hire and he deceived the original workers then he has to pay them based on his last agreement.) What is meant by deceiving them? He tells them: "I agreed to pay you a sela; take two so that you will complete your work." Afterwards, he is not required to give them anything more than he originally agreed. Moreover, even if he gave them two, he can compel them to return the additional amount. (A volunteer can back out, even if it causes 'immediate loss'.)

(6) What is meant by hiring others on their account? He hires other workers who complete their task so that he will not suffer a loss. Whatever he must add to pay these later workers beyond the amount the first workers agreed upon, he may take from the first workers. To what extent are the first workers responsible? For their entire wage. Moreover, if they have money that is in the employer's possession, the employer can use that money to hire workers to complete their work until he pays each worker 40 or 50 zuz a day although he originally hired the worker at three or four zuz. (If the employer does not hire other worker's on the expense of the first workers, then they are not responsible to pay for the damage. Some say, he is only allowed to hire new workers on the previous ones expense, up to 40 or 50 zuz, is only if the employer has their tools, but nothing else. The limit of 40 or 5 zuz only applies to an 'immediate loss' that is not monetary like a teacher or similar. If the loss is monetary then the workers have to cover the cost of all of the damage.)

(7) When does the above apply? When there are no workers available to hire at the wage to be paid the original workers. If, however, such workers are available and the original workers tell the employer: "Go out and hire from these to complete your work so that you will not suffer a loss," whether a worker or a contractor is involved, the employer has only complaints against them. To determine the wage that should be paid, we follow these guidelines: For a worker, we calculate the work he already[performed and for a contractor, we calculate the work that must be performed

23. פתחי חושן חלק ד (שכירות) פרק ז - שכירות פועלים סעיף א - ה

- א. יש אומרים שאסור לאדם להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית בדרך קבע ליותר מג' שנים, ואם אין לו כדי פרנסתו וכסות מותר, ונראה שלא אסרו אלא בפועל הנמצא בקביעות בבית בעל הבית וסמוך על שלחנו, שנעשה כעבד עברי, אבל פועל העובד כמה שעות ביום או בלילה וחוזר לביתו, אינו בכלל האיסור.
- ב. שכירות פועל נקנה בכסף ובשטר, וכן בקנין סודר, ויש אומרים שהוא הדין אם משך בעל הבית כלי האומנות של הפועל, הרי זה קנין על שכירות הפועל, וכן הנותן לאומן כלי לתקנו, משמשך האומן את הכלי, יש אומרים שהוא קנין.
- ג. התחיל הפועל במלאכה הרי זה קנין על השכירות, והנשכר לב' שנים, משהתחיל במלאכה הרי זה קנין גם על השנה השניה.
- ד. רבים ששכרו מלמד אינו צריך קנין.

ה. יש אומרים שבשכירות פועל עני נעשה נדר באמירה בלבד ואינו יכול לחזור.

24. פתחי חושן חלק ד (שכירות) פרק יא - חזרת פועל

- א. השוכר את הפועל ורצה הפועל לחזור, יכול לחזור אפילו לאחר שהתחיל במלאכה, אבל יש לבעל הבית עליו תרעומת, ויש אומרים שאם קנה ממנו בקנין גמור, אינו יכול לחזור.
- ב. אף על פי שקיבל הפועל כל שכירותו ואין בידו להחזיר, יש אומרים שיכול לחזור והמעות ישארו עליו כחוב.
- ג. אין הפועל יכול לחזור אלא בסתם, אבל אם בא לחזור מחמת היוקר, אין שומעין לו, ויש אומרים שהוא הדין כשרוצה להשכיר עצמו לאחר, אינו יכול לחזור.
- ד. יש אומרים ששני פועלים שקיבלו מלאכה ביחד אין האחד יכול לחזור בלי הסכמת השני.
- ה. מכיון שניתנה רשות לפועל לחזור, אם חזר באמצע היום (או באמצע זמן השכירות), נותן לו שכר עבור מה שעשה, אף על פי שנתיקרה המלאכה ויצטרך בעל הבית להוסיף לפועל אחר כדי לגמור המלאכה, ויש אומרים שגם אם הוזלה המלאכה נותן לו כל השכר בנכוי מה שיצטרך ליתן לאחר לגמור המלאכה.
- ו. לא אמרו פועל יכול לחזור אלא בשכיר לזמן, אבל כששכרו בקבלנות למלאכה ידועה, משהתחיל במלאכה אינו יכול לחזור, ואם חזר בו נותן לו עבור מה שעשה לפי החשבון שצריך לעשות עוד ויד קבלן על התחונה. כיצד, קיבל קמה לקצור או בגד לארוג בח' דינרים, ועשה חצי המלאכה, ועתה נתיקרה וצריך בעל הבית לשלם ו' דינרים כדי לגמור, נותן לו ב' דינרים, ואם הוזלה המלאכה ויכול עתה לגמרה בב' דינרים, נותן לו ד' דינרים, ויש אומרים שבזה אינו נותן לו אלא ב' דינרים.
- ז. נתיקרה המלאכה הרבה וצריך בעל הבית לשלם עתה י' דינרים כדי להשלימה, אין הקבלן חייב להשלים מכיסו ההפרש, ויש אומרים שאם תפס בעל הבית משל קבלן יכול לנכות ממנו גם הפרש זה.
- ח. יש אומרים שאם נשתעבד הקבלן בקנין, אף אם ירצה לקבל כדן ידו על התחונה, יכול בעל הבית לכופו לגמור המלאכה.
- ט. לא אמרו שפועל יכול לחזור אלא בדבר שאינו אבוד, אבל בדבר האבוד, כגון ששכר פועל להעלות פשתן מן המשרה, שאם לא יעלהו מיד יתקלקל, או ששכרו להביא חלילין למת או לכלה, בין פועל שכיר לזמן ובין קבלן אינו יכול לחזור.
- י. העושה מלאכה אצל חבירו בחנם, יש אומרים שיכול לחזור אפילו בדבר האבוד.
- יא. כבר נתבאר שבכלל דבר האבוד לאו דוקא איבוד ממון, אלא כל דבר שהוא חשוב לבעל הבית, וע"י חזרת הפועל לא ייעשה בזמנו, הרי זה כדבר האבוד, ולכן גם מלמד תינוקות הוא בכלל דבר האבוד, וכן סופר המקבל לכתוב ספר תורה, ויש אומרים שהוא הדין במשרת אצל בעל הבית שאינו יכול לעשות בעצמו, הרי זה בכלל דבר האבוד, והכל לפי ראות עיני הדיין.
- יב. חזר בו הפועל בדבר האבוד, יכול בעל הבית להטעותו ולהבטיח לו שיוסיף על שכרו כדי שיגמור המלאכה, ולבסוף אינו נותן לו אלא כפי שפסק עמו בתחלה.
- יג. וכן יכול לשכור פועלים אחרים ביוקר ולנכות משכר פעולתו שעשה מה שצריך להוסיף לשני, ויש אומרים שיכול להוסיף לשני על חשבון הראשון עד כדי כפל השכירות שפסק עם הראשון.
- יד. היה ממון הפועל ביד בעל הבית, אפילו ממון אחר שאינו כלי אומנתו, יכול לשכור פועל אחר ולנכות ממון זה עד כדי שיעור שדרך להוסיף לפועלים כדי להציל דבר האבוד, ויש אומרים שאינו יכול לנכות בשיעור זה אלא אם כן תפס כלי אומנתו של פועל, ויש אומרים שבדבר האבוד של ממון חייב הפועל בכל ההפסד.
- טו. לא שכר בעל הבית פועל אחר והפסיד בהמתנתו, יש אומרים שאין הפועל חייב לשלם לו ההפסד.
- טז. אף בדבר האבוד, אם מוצא בעל הבית פועל אחר לגמור מלאכתו באותו שכר שפסק עם הראשון, אינו יכול לשכור עליו ביותר מכדי שכרו, ואין לו עליו תרעומת, ונותן לו שכרו כדין פועל החוזר בדבר שאינו אבוד, ואפילו אם הטעהו ופסק לו יותר כדי שיגמור המלאכה, יש אומרים שצריך לתת לו כפי שפסק עמו באחרונה.
- יז. יש אומרים שאם בשעה ששכר פועל זה לא היה מוצא בעל הבית פועל אחר, אפילו בדבר האבוד אינו יכול לשכור עליו או להטעותו. יח. הפסיק הפועל מלאכתו מחמת אונס, כגון שחלה הוא או אשתו או בניו, או ששמע שמת לו מת, אפילו בדבר האבוד נותן לו מה שעשה ויד הפועל על העליונה, ואף בקבלן הדין כן, אלא שיש אומרים שאם יכול הקבלן לגמור המלאכה לאחר שעבר האונס חייב לעשות כן, וכן יש אומרים שגם בעל הבית לא ימסור המלאכה לאחר אם יכול להמתין עד שיעבור האונס אצל הפועל.
- יט. אפילו כשנאנס הפועל אין בעל הבית חייב לשלם לו שכר עבור ימי אונסו, ויש אומרים שאם הקדים לו שכרו אין הפועל צריך להחזיר עבור ימי האונס, ויש אומרים שאם חזר לעבודתו בסתם, אינו יכול לנכות ממנו ימי האונס, ובכל אופן אם היה האונס ביותר מחצי תקופת השכירות אינו נותן לו עבור ימי האונס.
- כ. יש אומרים שהמקדים שכר לפועל ומת הפועל ורצה היורש לגמור המלאכה ובעל הבית אינו מתרצה, אין היורש צריך להחזיר מותר השכר שקיבל אביו.
- כא. פועל שנתפס לאנגריא לעבודת המלך אינו יכול לומר לבעל הבית הריני לפניך, ואינו נותן לו אלא עבור הזמן שעשה.
- כב. בעל הבית שאמר לפועל לך מעמדי, נפטר הפועל מחיובו בדיבור בלבד, אפילו לא אמר לשון מחילה בפירוש, ושוב אין בעל הבית יכול לעכבו מלחזור בו, ויש אומרים שאפילו כבר קיבל כל שכרו אינו צריך להחזיר, ואם אמר לו כן דרך כעס יש אומרים שאינו נפטר.
- כג. האומר למלמד של בנו לך מעמדי, אף על פי שנתרצה המלמד, יכול בעל הבית לחזור ולעכבו.
- כד. פועל המתחייב בקנס אם יחזור בו, אין בזה משום אסמכתא, ויש אומרים שאפילו בלא קנין מתחייב במה שקיבל עליו.

25. פתחי חושן חלק ד (שכירות) - הערות פרק יא - חזרת פועל

ובפת"ח (ח"ב) דיני אבידה (פרק ט) הבאתי שמדברי הפוסקים נראה שפועל יכול לחזור בו אף מבלי להודיע לבעה"ב, וכן משמע בתוס' (כתובות דף צח ע"ב), ויש לעיין אם הפסיד בעה"ב כמה שלא הודיעו, דאפשר שחייב בזה, וכ"ש לדעת הפוסקים שפועל חייב בגרמא, וכן משמע בנה"מ (סימן קפג סק"א, עי' להלן הערה לח), ועי' מנחת פתים (לסימן קעו סעיף טו) ובנחל יצחק (לסימן עח) בענין נאמנות הפועל לומר שחזר בו. אמנם בחזו"א (ב"ק סימן כג סק"ב) כתב שפועל החוזר צריך להודיע קודם, כדי שימצא פועלים, והוא שכור לאותן ימים, ועבודה תמידית לעולם דינה כדבר האבוד שגם פועל אינו יכול לחזור, וצ"ע.

(ג) ב"י בשם הריטב"א, וכתב הש"ך (שם ס"ק יד) דכיון ששאר פוסקים לא חילקו בכך משמע דלא ס"ל כן, וכתב הש"ך שכן עיקר, דכיון שאמרו הטעם משום עבד לעבדים משמע דבכל ענין יכול לחזור, וכן דעת הט"ז (שם). ועוד כתב הש"ך שקנין אינו מועיל משום שאינו אלא קנין דברים, ואפשר שאף המחבר שלא הביא דברי הריטב"א בשו"ע לא ס"ל כוותיה. ובקצה"ח (סק"ה) כתב שאם משעבד הפועל גופו לעשות המלאכה אינו קנין דברים, ומ"מ דעת השו"ע שיכול לחזור, שהרי הריטב"א בשם רבו מדמי ליה להקדים לו כל שכרו שאינו יכול לחזור, וכיון שפסק השו"ע (שם) שיכול לחזור, ה"נ במשעבד גופו בקנין יכול לחזור, ועי' שו"ת בית שלמה (חו"מ סימן סא), ועי' להלן (הערה ה) מ"ש בשם שו"ת אמרי אש.

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן קפד) מסכים לדעת הריטב"א, אלא שכתב דדוקא בכסף ושטר שהם קנינים המועילים בעבד עברי, מועילים גם בפועל, וסיים השב"י שכן דעת הר"א ששון (סימן קיג), וכן דעת הרדב"ז (ח"א סימן שנ), וכן נראה דעת המחנ"א (ה' שכירות פועלים סימן ב) שכל שקנה ממנו בקנין גמור והתחייב לעשות המלאכה, חייב לעשותה בין ע"י עצמו ובין ע"י אחרים, ואפילו אם נאמר שאינו יכול לכופו לעשות המלאכה בעצמו משום שאינו עבד אצלו שיוכל לכופו על המלאכה, מועיל החיוב שקיבל על עצמו שבעה"ב ישכור עליו פועלים כדי לגמור המלאכה, שגם נכסיו נשתעבדו בקנינו, ועי' פת"ש (סק"ה) ומשפט שלום (סימן קעו סעיף טו). ובשו"ת חו"י (סימן קמ) כתב שאף לדעת הריטב"א אינו אלא בפועל הנשכר לזמן קצר, אבל אם נשכר ליותר מג' שנים מודה שאפילו בקנין יכול לחזור.

ועי' להלן (הערה נא) שלשית הריטב"א מועיל הקנין שלא יוכל לחזור אפילו כשהוא אנוס, וכתב בדברי משפט שחייב לשלם לו הפסדו, ולשית הש"ך כתב שאפילו קבלן בקנין, אם הוא אנוס יכול לחזור בו. כתב הרמ"א (סימן שלג סעיף א) (לאחר שהביא דברי הי"א שמשית כלי אומנות הוי קנין, דהיינו דוקא בקבלן, אבל בשכיר יכול לחזור בו), מיהו יכול לעכב כלי אומנתו ולשכור אחרים, ע"כ. ומשמע שאף בשכיר הדין כן, ותמה הש"ך (סק"ה), דכיון שיכול לחזור למה יעכב כלי אומנתו, וסיים שאע"פ שאינו כדאי לחלוק ע"ד הר"ב, מ"מ נלפע"ד שירא שמים יחמיר בדבר ויחזיר לפועל את שלו. ובנה"מ (שם סק"ב) מפרש דברי הרמ"א שיכול לשכור פועלים אחרים בממון של בעה"ב שיעשו המלאכה בכלים של הפועל שחזר בו (ומה שסיים וישלים לפועל מהשכר של כלי האומנות, לא הבנתי, ולכאורה נראה שט"ס הוא, וצ"ל וישלם לפועל השכר של כלי האומנות, וכונתו שאע"פ שקנה הכלי למלאכתו, אבל חייב לשלם לו עבור השימוש בכליו, דלמה יוכל לעשות מלאכה בכליו של חבירו שלא בשכר, ואף אם משיכת כלי אומנות הוי קנין לגבי הכלי, הרי גם בשכירות פועל לא שייך קנין שיעשה המלאכה ללא שכר), ועי' חזו"א (ב"ק סימן כג סק"ב) שמנסה ליישב דעת הרמ"א, ועי' בערוה"ש, ועי' להלן (הערה לו).

(ה) רמ"א סימן שלג סעיף ג מדברי הטור בשם ר"י, וכתב הב"ח שעיקר הטעם שיכול לחזור הוא משום עבד לעבדים א"כ דוקא כשהחוזר בסתם תלינן שאינו רוצה לעבוד יותר (במנחת פתים כתב בשם הריטב"א שרוצה לעשות מלאכה בביתו), אבל כשרוצה לחזור מחמת יוקר ולעבוד אצל אחר הרי גילה דעתו דניחא ליה בעבדות. וכתב בשו"ת מהרי"ט (יו"ד סימן נ) שאפילו אומר שרוצה לנוח אלא שאם יוסיפו על שכרו היה מתרצה להמשיך במלאכה, לאו כל כמיניה, והסמ"ע (ס"ק טז) כתב הטעם דלא נתייפה כח הפועל כדי שישתכר מעות (ולפי דבריו אף אם רוצה לעבוד בביתו ולהשתכר יותר לא יוכל לחזור, וצ"ע), ועי' להלן.

ובמנחת פתים מסתפק כשרוצה הפועל לחזור משום שבעה"ב הראשון קשה לו והשני נוח יותר, אם בכה"ג יכול לחזור.

ואפשר שאף הטור שכתב שמחמת יוקר אין שומעין לו היינו אם אומר בפירוש שמוצא להשכיר עצמו אצל אחר ביותר, אבל כשאומר שאין כדאי לו לעבוד בשביל שכר מועט כזה, ורק אם יוסיף לו על שכרו יסכים להשאר, ולא משום שמקבל אצל אחר יותר, אלא שנוח לו לישב בטל, אפשר שמודה הר"י שיכול לחזור, שגם זה מעשה בן חורין, ובזה אפשר ליישב מה שהקשה בשו"ת אמרי אש (ח"א סימן צג) מדברי הש"מ בשם הרשב"א בהך דאייקור עבידתא וחזרו פועלים ופיסנהו בעה"ב דדוקא כשלא פירשו שמחמת יוקר הם חוזרים, אבל אם אמרו אין אנו עושים אלא בכך וכך ופיסם בעה"ב, ע"ד שיוסיף להם פייסם, הרי משמע שיכול לחזור מחמת יוקר, וכעין זה הקשה בפעמוני זהב, ולפי"מ"ש אפשר לחלק שהרשב"א איירי שלא אמרו שמוצאים להשתכר אצל אחר ביותר, אלא שאינם רוצים לטרוח בשביל שכר מועט, ובזה אפשר שלכו"ע יכול לחזור.

ופשוט שבבית חרושת שיש כמה פועלים התלויים זה בזה, שאם מפסיק האחד אין השאר יכולים להמשיך ונמצא שעל ידו יצטרך בעה"ב לשלם שכר לשאר הפועלים, דבר האבוד הוא. וכעין זה כתב בערוה"ש שפועל אצל חייט או סנדלר שעיקר המלאכה בערב החג, אינו יכול לחזור בערב החג.

26. פתחי חושן חלק ד (שכירות) פרק י - חזרת בעל הבית

- א. כבר נתבאר בפרקים הקודמים ששכירות פועלים יש בה קנינים, ולאחר קנין אין שניהם יכולים לחזור, ואם חזרו יש כמה חילוקי דינים, וכמו שיתבאר בע"ה בפרק זה ובפרקים הבאים.
- ב. השוכר את הפועל בדיבור בלבד וחזר בו בעל הבית (השוכר) קודם שהתחיל הפועל במלאכה, אם מוצא הפועל עתה בקלות להשתכר במקום אחר באותו סכום, אין לו על בעל הבית אפילו תרעומת, ויש אומרים שמ"מ יש בו משום מחוסר אמנה, ויש אומרים שאם הפועל הוא עני יש בזה גם משום נדר ואינו יכול לחזור.
- ג. אין הפועל מוצא עתה להשתכר אלא בטורח, יש לו על בעל הבית תרעומת.
- ד. אם אינו מוצא עתה להשתכר כלל, וגם בשעה ששכרו לא היה מוצא להשתכר אצל אחר, אין לו על בעל הבית תביעת ממון, אבל אם בשעה ששכרו היה מוצא להשכיר עצמו ועתה אינו מוצא, אף על פי שלא התחיל במלאכה, חייב בעל הבית לשלם לו שכרו, אבל אינו נותן לו אלא כפועל בטל.
- ה. אם מוצא להשכיר עצמו בפחות ממה ששכרו זה, נותן לו ההפרש.
- ו. אם אינו מוצא עתה להשתכר אלא למלאכה כבידה, ואין הפועל רוצה בכך, הרי זה כאינו מוצא להשתכר ונותן לו כפועל בטל, ויש אומרים שאם במלאכה הכבידה ישתכר יותר, אין בעל הבית חייב לשלם לו כלום.
- ז. התחיל הפועל במלאכה, וכ"ש לאחר שעשו קנין אחר על השכירות, אף על פי שבשעה ששכרו לא היה מוצא להשתכר, אין בעל הבית יכול לחזור כל משך זמן השכירות, ואם חזר בו, אם מוצא עתה להשכיר עצמו, אין לו עליו אלא תרעומת, ואם אינו מוצא להשכיר עצמו, נותן לו על הזמן שלא עבד כפועל בטל, וכן אם מוצא להשכיר עצמו בפחות משלים לו ההפרש, ועל הזמן שעשה אצלו נותן לו שכרו משלם, ויד בעל הבית על התחונה.
- ח. בכל מקום שנתחייב בעל הבית לשלם לפועל כדין פועל בטל, אינו אלא בפועל סתם שנהנה בבטלה, אבל פועל הרגיל לטרוח הרבה, והבטלה קשה לו, נותן לו שכרו משלם, וכן הדין במלמד, והכל לפי ראות עיני הדיין.
- ט. פועל המתרשל במלאכתו וגורם הפסד לבעל הבית, יכול לסלקו לאחר שהתרה בו ולא הועיל, ויש אומרים שפועל המפסיד באופן שאי אפשר להחזיר ההפסד, מסלקו בלא התראה, וכן אם יצא עליו שם גנב וחושש שיגנוב לו, יכול לסלקו תוך זמנו.
- י. העובדים המושכרים לצבור, כגון מלמד תינוקות, הנוטע אילנות לבני העיר, שוחט שניבל בשחיטה, המקיז דם שחבל, וסופר שטעה בשטרות, וכל כיוצא באלו האומנים שהפסידו באופן שאי אפשר שיחזירו ההפסד, מסלקין אותם בלא התראה, ויש אומרים שמ"מ צריך שיהיו מוחזקים בכך, או שיתרו בהם.
- יא. יש אומרים שכל מינויי הקהל שיש בהם משום שררה, אין מסלקין אותם אלא אם כן נמצא בהם פסול.
- יב. פועל שהזקין ואינו מסוגל לעבוד, נראה שמעיקר הדין יכול לסלקו, ומ"מ אם שכרו לכל ימי חייו, והרי ידוע שיזקין, אפשר שאינו יכול לסלקו.